

З ДНЕМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ, ДЕРЖАВО!

Алея Героїв у Ніжині

І душею, і тілом...

У День Української Державності, коли серця українців сповнені гордості за свою країну, але водночас стискає душу біль утрат, Ніжин знову схилив голови в жалобі...

15 липня на Алеї Героїв урочисто відкрили три нові стенди пам'яті. На них – світлини ще вісімнадцятьох мужніх Захисників, які віддали своє життя за незалежність і свободу України. Кожне ім'я – це батько, син, чоловік, друг. Кожне обличчя – це усмішка, що більше ніколи не повернеться додому, але назавжди житиме в серці міста.

На церемонії відкриття була тиша. Така, у якій кожен подумки дякував. Військовий капелан Сергій Чечин звершив заупокійну літію, освятив стенди та разом з присутніми зачитав молитву за душі полеглих. Звучала спільна молитва, щоб Господь прийняв Героїв у небесні обійми.

Місто завмерло у хвилині мовчання, у цьому мовчанні був крик тисяч сердець, які не можуть змиритися з втраченою. Найбільш зворушливим і болючим був момент, коли маленька донечка одного з полеглих Героїв гірко плакала біля стенду. Її сльози, що котилися по щоках, прорізали

тишу, мов ніж. У ці миті кожен з присутніх відчув – за кожною світлою стоїть родина, життя, дитинство без тата і матері, без сина. Після молитви і хвилини мовчання відбулося покладання квітів – як символ невмирущої вдячності, як обіцянка ніколи не забувати.

Цього дня вшанували імена Героїв: Анатолій Храмов, В'ячеслав Кречик, Ігор Хоменко, Дмитро Манько, Андрій Лось, Михайло Максименко, Євген Саєнко, Олександр Полторацький, Олександр Костенко, Микола Костючок, Ілля Баланюк, Сергій Ласий, Віталій Борис, Нікіта Кліменчук, Ігор Мельников, Дмитро Бородавко, Юрій Костів, Ярослав Чудак.

Ці Герої більше не з нами — але вони з Україною. У кожному її кроці до Перемоги. У кожному серці, яке не змирється. У кожній молитві, яка шепоче: «Вічна пам'ять Героям»...

За свободу і незалежність під час російсько-української війни загинуло 270 ніжинців.

Емма: «Провидіння любить шаленців!»

У цьому незвичному ритмі читання, найперше, хапаєшся, за більш-менш словесно зрозумілі строфи чи рядки, але й у них, нерідко, чекають несподіванки:

Буття нема. Є січка-монолог
Речей. Скрізь замість цілого – частини.
Єдиний відступ – барва-неврастенік,
Що – сірниками – селезінку й слух...
(рядки з сонету «Примруженими очима»)

Найбільше різне те, що так подібне;

...Якби ще міст і прірву перескочить
Й – на той бік – скільки вистачить легень. –
Самотній – крізь галактики – бігун,
Що тільки схлипам серця уляга
(із сонету «На тему марафонського бігу»);

Із серця власного бере розгін
Дорога, яка – горами – в нікуди... ;

Світ згас до траєкторії комахи,
Котра – на вході в інший сплеск – мигне...
(із сонету «Сопілка»).

О. Г.: – Емма Іванівно, намагаюся вчитуватися у Ваші тексти. Зізнаюсь: вони складні, непрості...

Е. А.: – Так, мої твори непрості. Знаєте, я завжди хотіла дати Україні те, чого в неї нема – і в літературі, і в живописі. Не щось другорядне, а нове, суттєве. Я думаю, що коли старанні читачі чи глядачі не поспішатимуть, а перечитуватимуть мої тексти або уважно вдивлятимуться в мої малярські роботи, вони чимало для себе відкриють, чимало чому навчаться. Звичайно, цього не можна вимагати одночасно від великих аудиторій: сприймання будь-чєї творчості – це завжди особистісний вибір.

Бачите, я – інакша. Я – особлива. Мої вислови потрібно розшифровувати. У мене треба входити.

О. Г.: – Як приходять настрої, насага для написання?

Е. А.: – Мені все дається. Мені Господь дає. Це чомусь його велика ласка, що він мені дає. Я не думаю про себе. Я, мовби, звертаюся до Всевишнього: «Боже, дай мені написати! Ти – єдиний мій натхненник. І Він мені дає. Це дивно. Коли б це комусь сказати, то подумают: вона, мабуть, з глузду з'їхала. А мені, справді, дається, дарується... Я візіонерка, нічого не вигадую: мені раптом щось являється, і я мушу відтворити це: чи то словами, чи фарбами! Це наче згущення енергії.

О. Г.: – А як щодо, так званих, мук творчості? Як у Вас з ними «стосунки»?

Е. А.: – Ніколи не корегую, не правлю своїх віршів: усе так іде, як мені явилось. Я точно знаю: тільки ТАК має бути, а не інакше. Пишу блискавично. Фактично, я не вмію працювати: мені або дається, або не дається. Чи це добре, чи погано, не знаю. Я якось так складена, що Провидіння бачить мене і думає: отака скажена. Я ніколи не пишалася тим, що зробила. Якщо зробила, то це Божа ласка.

У березні всесвітньовідомій самобутній письменниці та малярці, яскравій представниці модернізму в українській культурі другої половини ХХ століття Еммі Іванівні Андіївській виповнилося 94, але мені важко уявити більш енергійну, упевнену в собі, оптимістичну особистість не лише подібного надповажного віку, а й значно молодшу.

На початку зустрічей обов'язково розмовляємо про побут («Моя щоденно-неухильна робота-зарядка – це прибирання оселі. Усе роблю сама – мию, чищу, перу... Навіть фіранки з гардин можу зняти: ставлю драбину й лізу наверх. Знаєте, можу лазити, мов мавпа Фрузя...», – запально, з гумором, повторює Емма Іванівна).

Я й сам уже переконався в прудкості господині: якось пані Еммі захотілося затулити шторами надмір сонячних променів, то не попрохала це зробити мене, а сама швиденько стала на диван, легко ступила на його спинку, а другою точкою опори став куточок стола поряд, і через дві-три секунди зсунула штори. «Ваші циркові номери – це небезпечно...», – сказав пані Еммі. Відповіла: «Дрібниці!.. Так і жити ж небезпечно...»

Згадую відео з ютубу із виступами Емми Андіївської перед різними аудиторіями, то не бачу майже ніякої різниці між її енергетикою двадцяти-десятирічної давнини та нинішньою, розмовно-побутовою: така ж динамічність, подикторськи голосова виразність, така ж вишукана українська мова! Розповідає, що своєю інтелектуальною формою завдячує постійному читанню різними мовами.

Гортаючи дві книги сонетів, подаровані пані Еммою (особливо припала до душі збірка під назвою «Межиріччя», що 1998 р. побачила світ у видавничому домі «Всесвіт»), намагаюся долати «опір» поетичного матеріалу. А він, цей матеріал, абсолютно незвичний: карколомна метафорика, фантастичні образи, що, здається, не в'яжуться в якусь логічну лінію, велика кількість тире... Що ж це за дивний стиль? Під час читання в мене виникають асоціації то зі перестрибуванням із каменю на камінь, то з бігом із прискореннями, а найбільше – із розгадуванням загадок... Це читання не може бути швидким, воно вимагає постійних павз, перечитування, домислювання текстів.

О. Г.: – А що скажете щодо сонету як віршованого жанру?..

Е. А.: – Сонет – це дисципліна, форма, до якої потрібно вмістити неформу, розкиданість. Це щось типу посудини, що має наповнитись вологою. Творчість – це сублімація енергії.

О. Г.: – Хочу запитати Вас щодо активного застосування Вами в текстах знаку тире. Мені здається, що в такий спосіб пришивається рух думки, образів, динаміка текстів, чи не так?

Е. А.: – Так, застосування тире дає змогу підвищити варіативність текстів. Певні слова випускаються, але думку можна зрозуміти та передбачити її хід, виходячи з попереднього контексту. Якщо в мене стоїть тире, то це дає змогу створити ефект різних варіантів прочитання. Я, мовби, даю можливість читачеві «вставити» в текст щось своє.

О. Г.: – Отже, це Ваше своєрідне запрошення читачеві до певного співтворства?

Е. А.: – Так, це правильне трактування. Мене часто запитували щодо особливостей мого стилю. Знаєте, над цим я особливо не замислююсь: мій стиль сам якось викотився з мене... Якщо мій виклад щирий, непідробний, то читач оцінить.

...На столику біля дивану бачу простенький зошит. На обкладинці напис – «Скалки». Емма Іванівна каже: «Це мій записник – випадкова чернетка, занотовую все, що приходить в голову...»

Прошу дозволити погортати, читаю:

«Провидіння любить шаленців!»;

«Доц. Кожна краплина – шафа з м'якими самоцвітами»;

«І, однак, я закохана в Україну!»...

О. Г.: – Емма Іванівно, коли відпочиваєте, як Вам спиться?

Е. А.: – Я дуже мало сплю, цілими ночами працюю. Так що до мене можна й вночі приходити... (сміється – О. Г.).

Час, вік, невгамовність, пружні скалки думок пані Емми... А як чудово звучить її голос під час читання власних поезій! Уявив Емму Андієвську знову перед мікрофоном рідного радіо «Свобода», якому вона віддала майже чотири десятиліття життя, і це було б феноменально!

Енергетика, здивування, захоплення ще довго тримаються після відвідин цієї унікальної постаті української культури в зарубіжжі. Цікаво висловився про поезію Емми Андієвської відомий канадський літературознавець Марко Роберт Стех:

«Шлях, який ці вірші вказують, неможливо описати чітким раціональним поясненням, бодай уже тому, що він для кожного із нас дещо інший, бо кожен сам мусить відкрити свою неповторну дорогу в "невимовне"».

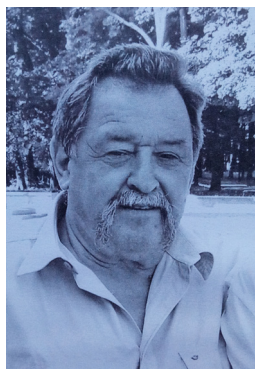
З нагоди дня народження пані Емми передав їй вітання від знайомих та друзів, зокрема, від українського та американського письменника, перекладача, одного із засновників авангардної української спілки діаспорних письменників Юрія Тарнавського, з яким заkontakтував інтернетом, від письменника, журналіста, творця відомого літературного часопису «Кур'єр Кривбасу» Григорія Гусейнова.

Отримав від пана Григорія схвильованого листа: «Дякую за теплі слова про "Кур'єр" і мене! Думаю, що і Вам, і пані Еммі в такий навіжений час пощастило зустрітись. Це справді неймовірна жінка й світового рівня мисткиня! На жаль, про родичів пані Емми я ніколи не чув, і вона згадувала тільки батька й маму. Їй від нашої родини передавайте велике вітання, а ще – щире привітання з днем її народження, міцного здоров'я, нових творів! В Україні її не лише глибоко шанують у мистецьких колах, поважають, а також просто щиро по-родинному люблять і завжди захоплюються всім, що з нею пов'язується! Дякую і за Ваші зусилля, такі важливі для неї в її віці. Ви щаслива людина, бо отримуєте від неї особливу й світлу енергію!»

Текст, фото: Олександр ГОЛОБОРОДЬКО
10.06.2025

Від редакції: 1993 року Емма Андієвська зустрічалася з викладачами та студентами Гоголівського вишу разом із чоловіком, нашим земляком і випускником, доктором філософії, професором Українського Вільного Університету, дійсним членом Української Вільної Академії Наук, членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Європі Іваном Кошелівцем. А 2018 року їй присудили Національну премію України імені Тараса Шевченка за останні поетичні збірники – «Міста-валети» (2012), «Бездзигарний час» (2013), «Шухлядні краєвиди» (2015), «Маратонський біг» (2016) і «Щодення: перископи» (2017).

ПАЛІТУРКА

На пожарищі власного серця

Михайло Скорик належить до покоління шістдесятників не тільки за віком (народився 20 листопада 1940 р.). 1965 року, будучи студентом факультету журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка, він у числі 67 підписантів виступив на захист вільнодумного й позбавленого викладацької катедри доцента, кандидата філологічних наук Матвія Шестопала. 2017-го року, до 100-річчя цього непересічного українця, Скорик упорядкував і видав його публіцистику, щоденникові нотатки, літературні твори під назвою «Компартійна інквізиція. Невідома спадщина Матвія Шестопала». А двома роками пізніше – опублікував дослідження про долю кожного з бунтарів,

котрі жили, творили й часом згорали «На пожарищі власного серця».

Пережитий, осмислений юнацький досвід спонукав нашого автора до вивчення українського супротиву в документальній прозі «Весна», «Літо», «Україномор», «Він з нами був», «Сергій Жигалко». Книги адресовані всім, хто цікавиться історією українського журналістознавства, науки й культури. М. Т. Скорик подарував їх бібліотеці Гоголівського вишу в рамках акції «205 років – 205 книг» та до 220-річниці від дня заснування нашого університету.

Надія ОНИЩЕНКО

КРИТЕРІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У СПІЛЬНІЙ ВОЛІ

Критерії незалежності за українським виміром багатовимірні та глибоко вкорінені в історичному досвіді боротьби за свободу, гідність і самоідентифікацію. Це, насамперед:

- політична суверенність (здатність української держави самостійно ухвалювати внутрішні й зовнішньополітичні рішення, демократична легітимність влади, верховенство права);
- культурна самодостатність (збереження, розвиток і захист основ ідентичності – української мови, традицій, історичної пам'яті, освіти й мистецтва);
- економічна незалежність (створення і розвиток власних стратегічних ресурсів, виробництва);
- інформаційна самостійність і стійкість держави та громадянського суспільства (наявність власного наративу в медіапросторі, спроможність протидіяти пропаганді й дезінформації);
- індивідуальна свобода та гідність (усвідомлення громадянами особистої відповідальності за свою країну, за свободу, за справедливість);
- національна солідарність і спільна воля до спротиву (готовність суспільства об'єднуватися, особливо перед загрозами, здатність до самопожертви заради вищих цінностей).

Отже, український вимір незалежності – це не лише юридичний статус держави, а насамперед внутрішній стан нації, її зрілість, гідність і щоденна боротьба за право бути собою.

Про які національні цінності ми повинні насамперед подбати і як саме?

У теперішній час вирішальної битви за виживання і майбутнє особливо важливо подбати про ті цінності, які формують основу української ідентичності, згуртовують націю і допомагають вистояти. Це: гідність (особиста і національна), свобода, українська мова, історична пам'ять і правда, відповідальність. Формувати ці цінності потрібно від народження в сім'ї, школі, інших освітніх та культурно-просвітницьких закладах на прикладах нашої трагічної і, водночас, величної та героїчної історії (Голодомор, визвольні рухи, боротьба УПА, Крути, Революція Гідності, російсько-українські війни). На сторожі цих цінностей має стояти українська держава, підтримуючи українськомовну освіту, культуру, книговидавництво, кіно, медіа.

Про роль ПЦУ в теперішній боротьбі українців за незалежність

Коли мовиться про боротьбу за незалежність, то вона охоплює не тільки фронт військовий чи дипломатичний, а й духовний, культурний, ідентифікаційний. Саме тут Православна Церква України (ПЦУ) відіграє надзвичайно важливу роль. Отримання Томосу стало історичним актом відновлення духовної незалежності українського народу. ПЦУ – це не лише церква, а духовний чинник національного спротиву, моральний авторитет і культурно-ідентифікаційна сила, духовна опора нації. Сотні священників ПЦУ сьогодні перебувають поруч із воїнами – як капелани, волонтери, духовні наставники. І справжня сила Церкви в тому, що вона не деє осторонь, а разом з українцями – на фронті, у тилу, у лікарнях і громадах.

Марія АСТАФ'ЄВА

Олена Івановська, уповноважена із захисту державної мови «Конституційна модель мовної політики має бути узгоджена з реальністю війни»

Нещодавно, 15 липня, відкритим голосуванням Уряд призначив на посаду уповноваженої із захисту державної мови Олену Івановську – професорку та викладачку Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Суспільний інтерес до зміни мовного омбудсмена, чия каденція завершилася, мав зависокий градус, оскільки мовне питання є дуже чутливим у період повномасштабної російсько-української війни.

Пані Олена Івановська – докторка філологічних наук, близько трьох десятиріч до призначення працювала на кафедрі фольклористики, 12 років очолювала її, долучалася до експертної роботи освітніх і культурних проєктів. Авторка близько 130 науково-методичних та наукових праць, навчальних посібників, підручника, багатьох навчальних програм, а також публікацій, присвячених захисту традиційної української культури та мови.

Укрінформ першим із видань після призначення розпитав уповноважену із захисту державної мови про пріоритети в роботі. Розмову ще продовжуватимемо, а на тепер поставимо найактуальніші запитання: чи будуть суворими покарання за невиконання мовного законодавства; чи тільки штрафами займатиметься мовний омбудсмен; чи допоможуть знання про фольклор і звичаєве право Олені Івановській виконувати нові посадові обов'язки?

– Пані Олено, за всієї поваги, у багатьох людей викликало здивування ваше прізвище науковиці і викладачки Інституту філології в списку кандидатів на посаду уповноваженого із захисту державної мови. Чому уповноважений Верховної Ради України з прав людини запропонував вас? Чи перетиналися до цього з ним у роботі?

– Мова – це не лише сфера правового регулювання. Це ще й простір культурної пам'яті, ідентичності, гуманітарної безпеки.

Я отримала пропозицію три місяці тому. Напевно, мій фаховий досвід – багаторічна робота у сфері української філології, фольклору та національної культурної спадщини, а також участь у суспільних ініціативах та експертизі наукових і мистецьких проєктів – стали тими підставами, які були переконливими для Уповноваженого з прав людини.

Ми з Дмитром Лубінцем не були знайомі особисто, але перетиналися на кількох спільних заходах, що відбувалися в межах меморандуму про співпрацю Шевченкового університету із уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Наскільки я знаю, рішення про мою кандидатуру ґрунтувалося на ретельному аналізі мого професійного досвіду та ціннісної позиції. Напевно, вирішальне значення мали рекомендації моїх університетських колег та й загалом, упевнена в цьому, авторитет Київського національного університету імені Тараса Шев-

ченка, з яким я пов'язала свою долю з 1985 року.

– Чому важливо комплексно розглядати культуру, мову та її правозахист і питання державності України? Які історичні події до цього спонукають?

– Національна культура, як і національна мова, є фундаментом державності в Україні. Фактично фольклор – це про знання в будь-яких напрямках.

Національна мова є фундаментом державності в Україні

Намагатися мати достовірні дані й вивчати настрої автохтонів, щоби потім ефективно маніпулювати й забороняти про-яви національної ідентичності, – таку тактику застосовувала Російська імперія, а далі Радянський Союз із центром у Москві, спадкоємцем цієї ідеології стала й РФ.

Згадаймо етнографічно-статистичну експедицію в Південно-Західний край, яку 1870 року очолив Павло Чубинський. Тоді досліджували, зокрема, Київську, Волинську, Подільську губернії України. Імперія хотіла знати все про психологію, філософію, звичаї народу – колонії. І результати одноденного перепису, який здійснили в Києві, розвіяв міф про руськоязычне місто. Руська мова, якою говорила більшість у Києві, – це був не «русский язык».

Коли огром результатів досліджень – сім томів у дев'ятьох книгах – представили в Парижі, Павла Чубинського номінували і зрештою нагородили Золотою медаллю. Натомість Російська імперія побачила, що в неї буквально під боком визріває неформальна академія наук, яку визнав світ, – і ухвалила Емський указ, за яким навіть біля нот не можна було писати супровідного тексту пісень українською мовою.

До речі, якщо згадати про створення єдиної катедри фольклористики Національного університету імені Тараса Шевченка на початках незалежності України. Її відкриття виходила і вистраждала моя предтеча – Лідія Францівна Дунаєвська, моя вчителька, відома вітчизняна казкознавиця.

Останнім переконливим аргументом для тодішнього міністра освіти Василя Кременя була історія про трагічну долю кобзарів. Аргументуючи необхідність існування катедри фольклористики, науковиця навіть розплакалася, тому що не можна говорити спокійно про цілеспрямоване нищення незрячих митців – носіїв мови, історичних знань, традицій і народної філософії.

– Пані Олено, які першочергові завдання вирішуватимете на новій посаді Уповноваженої із захисту державної мови?

– Я окреслила для себе декілька ключових напрямів, які вважаю нагальними. Принципове завдання, яке має не лише гуманітарний, а й юридичний та символічний виміри – це захист української мови на окупованих територіях. Ми фіксуватимемо мовні злочини, адвокатуватимемо їхню правову оцінку на міжнародному та національному рівнях, готуватимемо підґрунтя для мовної реінтеграції після деокупації.

Ідеться також про те, щоб засвідчити: мовна агресія РФ є частиною її збройної агресії. І ми маємо відповідати не тільки зброєю, а й словом – свідомим, державницьким, людяним.

Другий аспект – визнання української жестової мови як повноцінної складової мовної політики. Це питання мовної рів-

ності, гідності й сучасного розуміння комунікації. Ми активізуватимемо міжвідомчий діалог і фахову експертизу, щоб актуалізувати законопроект № 2340, а також забезпечити практичну реалізацію прав осіб із порушеннями слуху на повноцінний доступ до інформації українською мовою як усною, так і жестовою.

Не лишатимемо поза увагою функціонування української мови в еміграції. Мільйони українців через війну опинилися за межами країни – вони не лише біженці, а й носії нашої мови в нових середовищах. Ми маємо підтримувати їхній зв'язок із Батьківщиною через мову: створювати культурно-освітні центри, запускати цифрові платформи для навчання, впроваджувати «Мовну карту українців світу», розвивати потенціал діаспори як мовного посла України у світі.

Далі. У сучасному світі без цифрової присутності мова має доволі сумнівну перспективу щодо її майбутнього. Тому ми працюватимемо над тим, щоб українська мова була повноцінно інтегрована в сучасні електронні сервіси, штучний інтелект, державні застосунки, інтерфейси, ігри, технології.

Українська має звучати та функціонувати всюди: – у смартфоні, в автівці, на міжнародних платформах. І це не лише питання зручності – це питання ідентичності та конкурентоспроможності.

Ми глибоко шануватимемо всі мови національних меншин, але водночас чітко й послідовно формуватимемо єдиний українськомовний простір – як безпековий, інтеграційний і гуманітарний пріоритет. Необхідно усунути символічну нерівність у законодавстві, – зокрема, скасувати особливий статус російської мови, яка в умовах збройної агресії РФ є не лише засобом комунікації, а й інструментом дестабілізації.

Конституційна модель мовної політики має бути узгоджена з реальністю війни та з прагненням українського суспільства до справжньої мовної рівності без колоніального спадку.

Усі ці напрями об'єднує головне: мовна політика має бути впевненою, але не авторитарною; послідовною, але чутливою до контексту; державною, але відкритою до співпраці з громадянським суспільством. Ми маємо відмовитися від хибного протиставлення «м'яка сила чи силовий тиск»: успішна мовна політика – це рівновага між вимогою та підтримкою.

– Чи вважаєте, що вже перейдено в Україні межу неповернення до русифікації?

– Особливо в умовах повномасштабної війни українська мова перестала бути лише формальною нормою – вона стала внутрішнім вибором мільйонів людей. Для багатьох наших громадян перехід на українську не був звичайним кроком солідарності, він є глибоким жестом самоусвідомлення.

Русифікація, якою б гібридною вона не була, сьогодні не має ані культурної, ані моральної опори. Ми навчилися бачити у власній мові не обмеження, а світоглядний ресурс, який є частиною нашої національної безпеки.

Проте важливо розуміти: точка неповернення – це не лише стан, це постійна дія. Це означає підтримку української мови в культурі, у просторі міст, в освіті, у цифрових технологіях. Мова має бути живою, сучасною і стильною, адже саме так вона здатна об'єднувати й надихати.

Отже, ми наразі дуже близько до незворотності. Але її не гарантовано раз і назавжди. Це відповідальність і держави, і суспільства, і кожної людини. Особливо сьогодні, коли мова стала одним із ключових фронтів боротьби за нашу державність і свободу.

– Як треба мотивувати учнів і студентів спілкуватися українською мовою у закладах освіти? За посадовими обов'язками ви може рекомендувати переглянути засновникам закладів освіти контракти з директорами шкіл, якщо там

на перервах часто звучить не українська мова, а російська. Чи не надто суворим є таке вирішення питання, на вашу думку?

– Вважаю, що ключ до цього питання – не в примусі, а в атмосфері. Учнів і студентів не потрібно «привчати» – потрібно створювати середовище, у якому українська мова звучить природно, престижно, з любов'ю та змістом.

У закладах освіти мова – не лише засіб комунікації. Це простір ідентичності, безпеки й довіри. Якщо діти чують українську щодня від учителів, вихователів, директорів, якщо бачать її в оформленні школи, у шкільному театрі, у піснях, у IT-клубі, – то й самі починають відчувати її своєю.

Щодо управлінських рішень. Освіта – частина державної політики, і відповідальність керівника закладу передбачає, зокрема, забезпечення виконання мовного законодавства. Якщо системно ігнорують державну мову, це не просто про мову – це сигнал про управлінську позицію, про ціннісну рамку. Тому перегляд контрактів – це не про покарання, а про відповідальність, про розуміння того, що керівник не лише адміністратор, а наставник і лідер.

– Ваш попередник розповідав, що протягом цього року особисто розглянув 252 справи про мовні адміністративні правопорушення і виніс рішення про 57 штрафів. Ви вже встигли ознайомитися з процедурами – як усе це відбувається?

– Так, я вже вивчала, як відбуваються ці процеси, і розумію їхню логіку. Водночас хочу підкреслити: кожне таке провадження – це не про цифри, а про людей і про баланс між правом, здоровим глуздом і повагою.

Процедура достатньо чітка: спочатку надходить скарга – від громадянина чи організації. Проводиться перевірка, встановлюються факти, запрошуються пояснення від сторін. У багатьох випадках усе вирішується ще на цьому етапі – через діалог і добровільне усунення порушення. Якщо ж ситуація системна або очевидно зневажлива щодо закону, тоді виносять постанову про накладення штрафу.

Завжди в кожному конкретному випадку має бути зважене рішення – не механічне, не каральне. Оскільки, як мені видається, мова – це не про покарання, це про зміну ставлення.

– Ви детально вивчали і розповідаєте студентам про звичаєве право. Яку роль воно відіграло в тому, щоби, попри всі утиски упродовж століть, збереглася українська мова?

– Звичаєве право в Україні – це не лише форма нормативного регулювання, а насамперед – носій культурної пам'яті та етнотворчого коду. Про це, зокрема, ідеться в моєму навчальному посібнику «Звичаєве право в Україні: етнотворчий аспект».

Звичаєве право функціонувало не через примус, а через моральний авторитет громади, що спирався на слово – на мову як інструмент передачі смислів, заборон, дозволів, сакральних і соціальних значень.

У цьому контексті українська мова була не лише засобом комунікації, а ключовим механізмом відтворення правових норм у поколіннях: через присягу, весільні формули, родинні настанови, юридичні присуди громад, які за відсутності писаного закону маніфестувалися публічно. Це формувало глибоко вкорінену етику мовної тяглості, навіть тоді, коли на рівні імперських чи колоніальних адміністрацій нашу мову було витіснено з офіційної сфери.

І саме завдяки силі звичаєвого порядку, де мова була його органічним складником, українська змогла зберегтися в народному правоусвідомленні – як мова справедливості, правди (частково усне право було кодифіковане, тобто набуло сили писаного закону, зокрема в «Руській Правді»), взаємної відповідальності.

Мова має звучати не лише в аудиторії чи офісі, а й у просторі щоденного життя

Сьогодні, коли ми говоримо про відновлення державності та мовні права, важливо пам'ятати, що українська мова утверджується не тільки через Закон, а й через звичаєву основу – ту саму культурну спадкоємність, яка з покоління в покоління тримала нас як спільноту. І саме тому мова має звучати не лише в аудиторії чи офісі, а й у просторі щоденного життя – так, як це було в традиційному середовищі: природно, гідно й обов'язково.

– Чи будете консультуватися із громадським сектором стосовно мовних ініціатив?

– Безперечно. Громадський сектор в Україні – це не просто партнери, це співавтори багатьох мовних змін, які вже відбулися. Саме завдяки активності волонтерів, культурних ініціатив, мовних активістів українська мова здобула той рівень суспільної підтримки, який неможливо досягти лише адміністративними методами.

Я переконана, що мовна політика має формуватися не в кабінетах, а в постійному діалозі з тими, хто працює в громадах, у школах, у культурі, у медіа. Для мене консультації з громадським сектором – це не «опція», а необхідна умова ефективної роботи. Бо саме там є чутливість до реальних проблем, гнучкість, і водночас багато креативних ідей.

І ще важливо: мова – це не лише про права, це про довіру. А довіру не вибудовують наказами, її вибудовують разом. Тому я налаштована на системну співпрацю, відкритість і повагу до голосу громадянського суспільства.

Валентина САМЧЕНКО
Укрінформ

Маркіян Ключковський: «Наша мета – справедливість і відновлення прав постраждалих»

У Львівській політехніці відбулася зустріч із виконавчим директором Реєстру збитків для України Маркіяном Ключковським, який розповів академічній спільноті про унікальний механізм, що може стати найбільшою репараційною програмою в історії міжнародного права.

Організував зустріч Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою спільно з Інститутом права, психології та інноваційної освіти

– Тема, з якою я до вас звертаюся, непроста. Та вона дає надію. У найтемніші дні війни ми продовжуємо вірити у справедливість. Як сказав Вацлав Гавел – «правда і справедливість завжди перемагають», – наголосив керівник реєстру.

Проректорка з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Наталія Чухрай, вітаючи гостя, підкреслила: – Ваш вклад

у документування злочинів, руйнувань, збитків – це внесок у створення механізмів міжнародної відповідальності, у відновлення справедливості. Слова Вацлава Гавела: «Правда і любов повинні перемогти брехню і ненависть» – це не просто красиві слова – це дороговказ для всіх, хто працює заради миру через правду.

Модерував зустріч голова Вченої ради Львівської політехніки, директор Інституту права, психології та інноваційної освіти Володимир Ортинський.

Статистика, яку оприлюднив Маркіян Ключковський, вражає масштабом. За оцінками Світового банку, станом на кінець 2024 року сукупні втрати України – понад 589 млрд доларів. Це лише частина правди. Бо не враховані страждання людей, втрата життя, довкілля, культурної спадщини. Реальна цифра – імовірно, від 750 млрд до трильйона доларів.

– Це лякає. Та найкращий спосіб боротись зі страхом – діяти. Те, що відбулося в Україні – це не лише трагедія, а й виклик, який потребує системної відповіді. Наша мета – відшкодування всіх завданих збитків у повному обсязі.

Маркіян Ключковський детально пояснив, чому для України довелося шукати нові шляхи:

– Історично існує лише три основні способи формування механізмів репарацій. Перший – одностороннє визнання державою своєї відповідальності за завдану шкоду. Другий спосіб – двосторонній механізм, коли держави домовляються про компенсації після конфлікту. Третій – через рішення Ради Безпеки ООН.

Проте для України жоден із цих способів наразі не працює. Росія не визнає своєї відповідальності, не бажає домовлятися з Україною і блокує всі відповідні рішення в Раді Безпеки ООН. Тому ми пішли іншим шляхом – разом із державами, які визнають цінність міжнародного права та готові його підтримувати.

Як наголосив гість Львівської політехніки, реєстр збитків базується на міцній правовій основі.

– Наша робота ґрунтується на статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії, ухвалених у 2001 році. Згідно зі статтею 31, держава, яка порушила міжнародне право, зобов'язана відшкодувати збитки постраждалим. Це фундаментальне правило, якого ніхто не може заперечити, – наголосив Маркіян Ключковський.

Важливою віхою стала резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 року, що засудила агресію росії проти України, визнавши її порушення Статуту ООН. Це стало міжнародно-правовим визнанням того, що росія вчинила акт агресії.

Реєстр збитків був створений під егідою Ради Європи за участі 43 держав та Європейського Союзу.

Критерії максимально прості: шкода має бути завдана після 24 лютого 2022 року, на території України в її міжнародно визнаних кордонах (включаючи Крим і Донбас), і вона має бути результатом міжнародно-протиправних дій російської федерації.

– Ми сформуvalи перелік з 43 категорій шкоди, за якими можна подавати заяви», – розповів Ключковський. Серед них особливо болючі категорії, зокрема, про випадки важких тілесних ушкоджень, катувань, сексуального насильства, позбавлення волі, примусової праці чи служби. Це стосується як дорослих, так і дітей, зокрема депортованих з України, – пояснив керівник Реєстру збитків для України.

Очікування щодо кількості заяв вражають – від 6 до 8 мільйонів заяв. Якщо ці очікування справдяться, реєстр збитків України і ширша система компенсацій стануть найбільшою репараційною програмою в історії міжнародного права.

Створення системи для обробки мільйонів заяв потребувало інноваційного підходу.

– Перший – повністю цифровий формат. Ми відмовились від паперових заяв. Логіка проста: 6 мільйонів заяв по одному аркушу – це катастрофа і для процесу, і для довкілля. Найголовніше – безпека. Ми працюємо з дуже чутливою інформацією: паспортні дані, адреси, майнові записи. Люди повинні бути впевнені, що ці дані не зникнуть і не потраплять у руки ворога, – пояснив Маркіян Ключковський.

Рішенням стала інтеграція з «Дією». Через веб-портал реалізували послугу подання заяв до реєстру збитків. Для обробки

величезних обсягів даних активно використовуються сучасні технології. Ідеться не лише про чат-боти, а й про інструменти для аналізу даних, групування, перевірки достовірності заяв, пошуку дублювань.

– Та штучний інтелект не буде приймати рішень самостійно – усі дії контролюються людьми. Рішення приймає лише людина, – наголосив керівник Реєстру збитків для України.

Особливу роль відіграють супутникові знімки. Наприклад, супутникові знімки будинку в місті Попасна чітко демонструють, що у жовтні 2020 року він був цілим, а у травні 2022 – зруйнований. Це дає змогу швидко підтвердити факт руйнування.

Станом на сьогодні система вже показує конкретні результати, адже Міністерство реінтеграції реалізує програму відновлення, у рамках якої вже подано понад 36 000 заяв до реєстру внутрішньо переміщених осіб.

– Сума компенсацій, на які подано заяви, уже перевищує 1 мільярд євро. Проте вона стосується лише заяв про матеріальні збитки – втрату житла, руйнування іншої нерухомості, – уточнив Маркіян Ключковський.

Важливим етапом стала обробка заяв. На сьогодні понад 12 000 заяв уже пройшли первинну обробку. Більше третини поданих – уже розглянуті, і ті, що відповідають критеріям прийнятності, включають

до реєстру та продовжують шлях до компенсації.

– Ми вже перейшли до наступного етапу створення компенсаційного механізму – формування компенсаційної комісії. Саме ця комісія розглядатиме подані заяви по суті, перевіритиме, чи дійсно заявлені збитки – а це сотні мільярдів – мають юридичне підтвердження. За зразок беремо досвід компенсаційної комісії ООН (UNCC), яка розглянула понад 2 мільйони заяв, і понад 57 % із них отримали якусь компенсацію. Початкова сума заявлених збитків становила 350 млрд доларів, та фактично було присуджено 52,5 млрд. Комісія працювала 31 рік і завершила свою роботу буквально за тиждень до повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Одним із найскладніших залишається питання джерел фінансування майбутніх компенсацій.

– Існують кілька моделей. Перша – добровільна виплата компенсацій росією. Сьогодні це мало ймовірно, але історія знає приклади: після Другої світової війни Німеччина почала виплачувати компенсації, хоча це теж здавалося неймовірним. Якщо росія не співпрацюватиме, тоді знову постає питання заморожених активів – близько 300 млрд доларів у кількох західних країнах. Так, юридично це складне та безпрецедентне рішення, та воно могло б стати хорошим стартом, зокрема для виплати компенсацій за гуманітарні втрати, – зазначив Маркіян Ключковський.

Важливо, що серед 55 країн, які беруть участь у переговорах, принципова позиція залишається незмінною: саме росія повинна заплатити за завдану шкоду. Інші варіанти не розглядають. Це зобов'язання впливає з міжнародного права і не підлягає сумніву.

Завершуючи свій виступ, Маркіян Ключковський підкреслив:

– Міжнародне право зобов'язує російську федерацію відшкодувати всю шкоду, завдану Україні та українцям її незаконною війною. І саме на це спрямовуємо зусилля. Наша мета – справедливість і відновлення прав постраждалих. І ми крок за кроком ідемо до її досягнення.

Легке плаття до п'ят,
Волога моя голова.

Морозиво в руці
Чи хай то буде сорбет.
Тоне все в леготі,
І не існує смерті.

Тільки гучний той гул
Геть проганю з думок
Я для себе зумів –
Та для інших – ніяк.

Тих, хто встає щораз,
Знаючи двох стін закон,
Тих, для кого салют –
Знак: хапати дітей,
ховати їх за спиною,
Крити собою,

собою

Тих, хто на ти з війною,
Чує піврічне виття.
Білий метелик – пил
Вершковий на квітці самій.

Я подрімаю аж дим..
Світ на мить зупиню.
Й жодної хай ракети,
Й жодної смерті теж –
Лиш гарячий промінь,

Хвилі й дитячий сміх.
Чуєш, вони біжать –
В воду, в пісок, у жару..
Я для себе зумів..
Втім кому я брешу.

Я для себе зупиню війну –
Вимкну телефон,
Може, трохи здрімну,
Вийду собі на балкон –
Може, це тільки сон?

Зів'ялий поллю я цвіт,
Жарко, мій друже – липень світ.
Білий метелик сів
На квітки чоло в саду.

В небі нема ані
Хмарки, ні літака.
Може, пірну в блакить,
Може, куплю я нуги...

Зупиню війну – Я для себе зумів.
Може, на п'ять хвилин,
Може, на кілька годин –

Ієромонах Софроній

Засновник – Ніжинський державний
університет імені Миколи Гоголя
Рішенням Національної ради України з питань
телебачення і радіомовлення №1180 від 11.04.2024 р.
ідентифікатор медіа: R30-03788
Р/р 31253365108946 НДУ ім. М. Гоголя
код 02125668 ДКСУ м. Київ
МФО 820172
(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної
співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Онищенко Н. П., редакторка,
Плотніков Є. О., канд. пед. наук, доц.,
Михед П. В., докт. філол. наук, проф.
Макет, верстка та коректура – Бобрик Д. М.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Графська, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
diaspora@ndu.edu.ua
<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/tsentr-gumanitarnoji-spiivpratsi-z-ukrajinskoyu-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>